

Olli Tammilehto

Ympäristöfilosofia ja suuret yhteiskunnalliset muutokset

Ympäristöaktivistien ja -ajattelijoiden piirissä on paljon ihmisiä, joilta puuttuu usko kapitalismin ja valtiollisuuden kykyyn pysäyttää ympäristökriisin kärjistyminen. Vielä vähemmän luotetaan siihen, että vallitsevien yhteiskunnallisten rakenteiden puitteissa kriisi voitaisiin jollakin tavalla ratkaista. Mikä pahinta, monet eivät jaksakaan uskoa siihen, että pienten uudistusten sarja voisi muuttaa yhteiskuntajärjestelmän toiseksi. Tässä artikkelissa esitellään ja arvioidaan kahden nimekkään ”transkapitalistisen” ja ”transvaltiollisen” ympäristöfilosofin, Sigmund Kvaløyn ja Murray Bookchinin ajattelua.

Ainakin Rachel Carsonin kirjan *Äänetön kevät* ilmestymisestä alkaen¹ on Globaalissa Pohjoisessa ollut suuri joukko ihmisiä, joiden yhteiskunnallisessa ajattelussa ympäristökysymys on ollut keskeisellä sijalla². Heille aina uusia muotoja saavat saastuttava tuotanto, elämää vaarantava teknologia, ekologisten elämäntapojen marginalisointi ja alkuperäisen luonnon hävitys ovat näyttäytyneet perustavaa laatua olevina vääryyksinä. Suuri osa heistä on päättänyt ajatella, että yhteiskunnan rakenteita ja toimintaa on muutettava tavalla tai toisella ratkaisevasti ”ekologisemmiksi”. Niinpä lukemattomat ympäristöherätyksen saaneet ihmiset ovat alkaneet pohtia sitä, miten suuret yhteiskunnalliset muutokset olisivat mahdollisia.

Historiallisesti suuria yhteiskunnallisia muutoksia tai vallankumouksia koskevaa laajaa keskustelua ovat hallinneet muut teemat kuin ympäristö. Jo satoja vuosia yhteiskunnallinen epätasa-arvoisuus, suurten ihmisryhmien ahdingon kustannuksella rikastuminen, vallan keskittyminen pienelle eliitille ja alistettujen epäinhimillinen kohtelu ovat saaneet ihmiset ajattelemaan suuria

muutoksia ja myös toteuttamaan niitä. Tietenkään kaikki eivät ole kokeneet näitä yhteiskunnallisia epäkohtia samalla tavalla: monet ovat pitäneet niitä välttämättöminä tai ajan myötä joka tapauksessa katoavina pahoina ja ovat vastustaneet voimakkaasti ”huutavia vääryyksiä” oikovaa toimintaa. Epäkohtien erilaiset tulkinnat sekä muutostilanteiden ja niiden vastaliikkeiden kokemukset ja seuraukset ovat inspiroineet suurta osaa ihmiskunnan yhteiskunnallista ajattelua ja myös yleistä filosofiaa³.

Niinpä nuorella ympäristöliikkeellä on ollut käytössään valtava määrä muutosta koskevaa ajattelua. On voitu ammentaa teorioista, jotka käsittelevät yhteiskunnan muuttamista ja muuttumista. Vielä enemmän ja vielä helpommin on voitu tutustua teorioihin, joiden mukaan yhteiskuntaa ei voi muuttaa olennaisesti, pyrkiminen suuriin muutoksiin ovat vaarallisia ja on parasta keskittyä vain pieniin reformeihin.

Koska vanhoihin yhteiskunnallisiin kysymyksiin pohjautuvista teorioista on paljolti tullut osa vakiintunutta akateemista ja muuta ajattelua, ne ovat helposti

hallinneet myös ympäristöajattelua. Tämä yksipuolinen vaikutussuhde ei ole läheskään aina ollut hedelmällinen ekologisesta kriisistä nousevien muutospyrkimysten teoretisoinnin kannalta. Yhteiskunnallisesti suuntautunut ympäristöfilosofia eli yhteiskuntaekologia voidaan pitkälti nähdä pyrkimyksenä artikuloida uudestaan ja kehittää yleisiä yhteiskuntateorioita vastaamaan ekologisen kriisin haasteeseen⁴.

”Retroleninismin” ja sitä seuranneen vaihtoehdottoisuuden kauden jälkeen näkyy paljon merkkejä yhteiskunnallis-ideologisen tilanteen muuttumisesta suuntaan, joka kannustaa luovaan suura muutosta koskevaan ajatteluun⁵. Vaikka vanhoja vallankumouksellisia suuntauksia – erityisesti trotskilaisuutta – kierrätetään taas, niiden vaikutus on vielä vähäistä. Kun lisäksi ilmasto- ja monien ilmielvienv ympäristötuhojen vuoksi teollisuustuotantokeskeisten ideologioiden uskottavuus heikkenee, yhteiskunnallisen ympäristöfilosofian tarjoamien perspektiivien torjunta saattaa olla vähäistä. Tarkastelen seuraavassa kahden keskeisen ympäristöfilosofin, Sigmund Kvaløyn ja Murray Bookchinin, ajattelua suuren yhteiskunnallisen muutoksen mahdollisuuksien kannalta.

SIGMUND KVALØY JA KASVUYHTEISKUNNAN ROMAHDUS

Ekofilosofia syntyy

Nuori norjalaisen tunturikylän kasvatti, lentokonemekaanikko ja filosofi Sigmund Kvaløy oli New Yorkissa vuonna 1967 tutkimassa tietokonemusiikkia. Eräänä iltana tietokoneen näppäilyyn väsyttyään hän poikkesi Five Spot -kahvilaan. Neljän miehen orkesteri soitti siellä Jazzia vapaasti improvisoiden. Kvaløy innostui musiikista ja tajusi, että jazz edusti aivan toisenlaista maailmankuvaa kuin se, mihin hänen työnsä tietokonekeskuksessa perustui. Ja jazz-maailmankuvahan oli elämää, paljon lähempänä todellisuutta kuin ATK. Hän pakkasi laukunsa ja matkusti takaisin Osloon.⁶

Kvaløy perusti yliopistolle ekofilosofiaopintopiirin ja -työryhmän ja alkoi kehittää filosofiaa, joka perustui todellisuuden jatkuvasti improvisoivaan prosessiluonteeseen – minkä nyt jokien suojelulta ja muilta ympäristöaktiiviteeteiltään kerkesi. Hänen vaikutuksestaan myös Oslon yliopiston filosofian professori Arne Næss alkoi kehittää omaa ympäristöfilosofiaansa, *Økosofi T*:tä, ja tuli myöhemmin maailmalla tunnetuksi syväekologia-suuntauksen perustajana⁷.

Välttämätön elämä vastaan pysähtynyt aika

Kvaløy jakaa nykyiset ja menneisyyden yhteiskunnat karkeasti kahteen luokkaan: *elämänvälttämättömyksien yhteiskuntiin* ja *pyramidiyhteiskuntiin*⁸. Jälkimmäiset yrittävät kieltää kuoleman ja pysäyttää ajan. Niissä ihmiset ovat egokeskeisiä, ja persoonallisuuden ihanteena on joh-

donmukaisuus ja ristiriidattomuus. Ihmiset ovat sisäisesti kuin pyramideja, joissa yksi tietoinen minä pyrkii alistamaan psyyken muut ilmentymät ja ruumiin. Toisaalta ihmiset ja ihmisryhmät alistavat toisia ihmisiä ja ryhmiä niin, että syntyy pyramidin kaltaisia valtarakennelmia. Pyramidiyhteiskunnat luhistuvat aina enemmän tai myöhemmin, koska ne yrittävät mahdotonta. Tällaisia ovat olleet muinainen Egypti, Babylonia ja Rooman valtakunta. Ennen kaikkea sellaisia ovat kuitenkin *teolliset kasvuyhteiskunnat* ja niiden nykyisin vallitseva kärjistynyt ilmentymä *ACID (Advanced Competitive Industrial Dominion)* eli kehittynyt teollinen kilpailu- ja hallintayhteiskunta). Kehitys johtaa lopulta *Servoglobe*'iin, tietokoneiden täydellisesti ohjaamaan globaaliin järjestelmään.⁹

Elämänvälttämättömyksien yhteiskunnissa sen sijaan ymmärretään, että ihminen on kuin elämänvirrassa oleva pyörre: pyörre häviää aikanaan, mutta se, mistä se koostui, jää. Näitä yhteiskuntia hallitsee kilpailun sijasta pyrkimys lojaalisuuteen. Niissä keskitytään tuottamaan elämän jatkumiselle välttämättömiä tarpeita, mutta tämä ei Kvaløyn mukaan merkitse tylsää raadantaa vaan mielekästä työtä. Jälkimmäisen hän määrittelee seuraavasti:

”Se on toimintaa, joka on välttämätöntä ihmisen aineelliselle olemassaololle ja joka antaa olemassaololle suuntaa ja käytännöllistä vakavuutta aivan toisella tavalla kuin mikään muu inhimillinen toiminta. Sen tuotteet (aineelliset esineet, palvelut ja erilaiset ajatusrakenteet) ovat sellaisia, etteivät ne aiheuta vahinkoa elämän organisatoris-elle kompleksisuudelle (ei ekosysteemissä eikä ihmisen kulttuurissa) pitkäläkään aikavälillä. Se asettaa moninaisia haasteita niin, että yksilön ja hänen ryhmänsä potentiaalisten lahjojen ja kykyjen moninaisuus alkaa kukoistaa. Se vaatii osallistujiltaan solidaarisuuden ja lojaalisuuden sekä käytännön yhteistyötekniikkojen kehittämistä. Se antaa yleensä lapsille toimintamahdollisuuksia muttei vain leikin muodossa vaan myös yhteiskunnalle tarpeellisella tavalla.”¹⁰

Tällaisista yhteiskunnista kirjoittaessaan ja puhuessaan Kvaløy poimii yleensä esimerkkejä toisaalta perinteisestä norjalaisesta maaseutukulttuurista, toisaalta Nepalín puoleisella Himalajalla asuvasta Tiibetin buddhalaisesta Sherpa-kansasta, jonka keskuudessa hän on vierailut lukuisia kertoja ja jonka uskonnosta hän on saanut paljon vaikutteita omaan filosofiaansa. Hänen mukaansa enemmistö maailmassa koskaan olleista yhteiskunnista on ollut tällaisia¹¹.

Moninaisuus ja monimutkaisuus

Elämänvälttämättömyksien yhteiskunnassa ja siellä elävien ihmisten elämässä vallitsee aito *moninaisuus* (complexity, manifold), kun taas teollisissa kasvuyhteiskunnissa vallitsee *monimutkaisuus* (complication). Nämä keskeiset käsitteensä Kvaløy määrittelee seuraavasti:

”By ‘complexity’ I mean the dynamic, irreversible, non-centrally self-steering, goal directed, conflict-fertilized

manifoldness of nature and – as a particularly refined and intricate version of that – human mind.”

”By ‘complication’ I mean the static, reversible, externally-steered, standardizing structure-intricacy of the machine. The computer is a particularly refined and intricate version of that.”¹²

Moninaisuus liittyy siis luonnon, ihmisten ja yhteiskuntien luovaan, epäsystemaattiseen itse- ja uudelleenorganisoitumiskykyyn. Juuri tämä luovuus erottaa sen teollisissa kasvuyhteiskunnissa tavallisesta *valemoninaisuudesta* (pseudo-complexity), joka saa ihmiset pinnallisella tasolla osallistumaan moniin asioihin joukkotiedotuksen, turismin, huvipuistojen ja koulutuksen välityksellä ilman, että he oppivat olemaan luovassa vuorovaikutuksessa toisiin ihmisiin ja luontoon. Kvaløy vertaakin meidän yhteiskuntiamme monimutkaiseen putkistoon ja ihmisiä niitä pitkin virtaaviin kiekkoihin. Kiekot kulkevat kyllä erilaisia reittejä, mutta ne ovat ennalta määräytyt. Lisäksi kiekko, joka ei ole säännöllisen muotoinen, juuttuu helposti putkistoon¹³.

Olennaista Kvaløyn yhteiskunta-ajattelussa on klasisisesta buddhalaisesta filosofiasta vaikutteita saanut nä-

kemys, jonka mukaan meidän sisällämme on pienenis-yhteiskunta. Jokaisessa ihmisessä on useita persoonallisuustendenssejä, joista jotkut voivat olla konfliktissa jonkun toisen kanssa. Osapersonoallisuuksien välillä on kuitenkin yhteyksiä. Jos yhteydet ovat liian heikkoja, persoonallisuus särkyy ja ihminen on usein toimintakyvytön. Päinvastainen tilanne taas syntyy, kun yhteydet ovat liian tiukkoja ja yksi osapersonoallisuus hallitsee muita. Tällaiselle ihmiselle on vaikeaa olla aidossa vuorovaikutuksessa muiden ihmisten ja olioiden kanssa, ja hänen on vaikea toimia luovasti. Tämä pyramidi-ihminen on siis pyramidiyhteiskuntien ihanne. Kuitenkin pyramidiyhteiskunnan yhtenäisyyspainetta ei aina kestä, ja voi syntyä pirstoutunut persoonallisuus. Paras tilanne on, kun yhteydet ovat olemassa mutta sallivat eri osapersonoallisuuksien hallita eri tilanteissa. Näin tapahtuu ihmisissä, jotka onnistuneesti suorittavat vuodenaikaan ja tilanteiden vaihteluun liittyviä moninaisia tehtäviään elämänvälttämättömyyksien yhteiskunnissa.¹⁴

Kohti elämän kasvua?

Vaikka elämänvälttämättömyyksien yhteiskunnat ovat Kvaløyn mielestä yleisellä tasolla ekologisesti ja monissa

muissa suhteissa selvästi parempia kuin pyramidiyhteiskunnat, hän myöntää, että monet niistä eivät ole olleet enemmistölle hyviä elää. Jotkut niistä ovat kuitenkin myös *elämänkasvun yhteiskuntia* (Life Growth Societies), ”jotka edistävät jatkuvaa moninaista ekologista ja kulttuurista kasvua ja inhimillistä luovuutta, jotka koituvat kaikkien hyväksi”. Tällainen yhteiskunta on hänen päämääränsä.¹⁵ Kvaløyn mielestä olisi kuitenkin vastuutonta sanoa, millainen hyvän yhteiskunnan pitäisi olla yksityiskohtiaan myöten: mielekkään työn pohjalle voi rakentaa monenlaisia konkreettisia toteutuksia¹⁶.

Miten sitten voimme päästä ACIDista elämänkasvun yhteiskuntaan? Kvaløy käsittelee tätä yllättävän vähän siihen nähden, että hänen moniminää käsittelevät ja muut teoriansa näyttäisivät antavan välineitä tällaisen muutoksen ymmärtämiseen.

Kehitystä kohti *Servoglobé*'ia ei hänen mukaansa voi enää pysäyttää normalilla poliittisella toiminnalla. Eikä kehityksen kääntämiseen ole haluakaan. Hänen näemyksensä on, että globaali teollinen kasvuyhteiskunta tulee yhä haavoittuvammaksi, ja lopulta se romahtaa omaan mahdottomuuteensa. Vaihtoehtoliikkeiden on valmisteltava ihmisiä siihen, että he selviytyvät romahdusta seuraavassa kaaoksessa ja pystyvät alkamaan elämänkasvun yhteiskunnan rakentamisen.¹⁷ Valmistelu näyttää Kvaløyllä liittyvän kolmeen seikkaan: pyrki- mykseen pelastaa osa luonnon toimintakyvystä, ACIDista riippumattomien taloudellisten ja sosiaalisten selviytymistaitojen säilyttämiseen ja kehittämiseen sekä nykyisen yhteiskunnan ja edessä olevan mullistuksen luonteen ymmärtämiseen.

Kvaløy on itse kehittänyt selviytymistaitojaan muun muassa jatkamalla yhteiskunnallisen toimintansa ja kirjoittamisensa ohella sukunsa pientilan pitämistä, elämällä pitkiä aikoja – usein myös perheensä kanssa – Nepalni ja Bhutanin vuoristokylissä, harrastamalla vuorikiipeilyä ja purjehtimalla muinaisveneellä Norjasta Islantiin. Hän on osallistunut vuosikymmeniä kansalaistottelemattomuuskampanjoihin Norjan vapaana virtaavien jokien valjastamista vastaan ja on myös itse organisoanut niitä. Näissä ei Kvaløyn mukaan ole kysymys vain luonnonsuojelusta vaan myös yhteiskunnallisen tiedon saamisesta ja olennaisten filosofisten keskustelujen käynnistämisestä.¹⁸

”I’m all for polarization. That’s the only way we get deep-going discussions. This brings up the role of conflict. In agreement with Gandhi, I say that the most important experience for gaining deeper understanding is to be had in the middle of a conflict situation, where you are fighting for truth or life values – in the Gandhian sense, non-violently...”¹⁹

MURRAY BOOKCHIN JA KOLMAS VALLANKUMOUS

Yhdysvaltain merkittävimmällä yhteiskunnallisella ympäristöfilosofilla Murray Bookchinilla ja Sigmund Kvaløylla on paljon yhtymäkohtia: molemmat pohjaavat

ajatteluaan laajaan kokemukseensa yhteiskunnallisissa liikkeissä sekä näkevät inhimillisesti ja ekologisesti paremman yhteiskunnan oven avautuvan järjestelmämme vääjäämättömässä haaksirikossa. Bookchin kuitenkin etsii vaihtoehdoisen yhteiskunta-ajattelun kipinöitä länsimaisen filosofian sisältä eikä sen ulkopuolelta kuten Kvaløy. Bookchin ei tunne Kvaløytä, eikä Kvaløy arvosta Bookchinia.

Työläisintellektuellista ekoteoreetikoksi

Murray Bookchin syntyi vuonna 1921 New Yorkissa venäjänjuutalaiseen perheeseen. Hän liittyi 9-vuotiaana kommunistiseen liikkeeseen, josta hänet 18-vuotiaana erotettiin ”trotskilais-anarkistisen poikkeaman” takia.

Nuorena hän teki 10 vuoden ajan raskasta ruumiillista työtä ensin New Jersey valtavissa valimoissa, sitten General Motorsin autotehtailla. Bookchin oppi eteväksi puhujaksi ja väittelijäksi kadunkulmien ja puistojen spontaaneissa puhetilaisuuksissa, jotka tuohon aikaan kukoistivat. Bookchinista tuli intohimoinen työläisoppinut ja ei-akateeminen tutkija, joka trotskilaisuuden, libertaarisen sosialismin ja anarkismin kautta päätyi jo 1950-luvulla ekologiseen ajatteluun.

Hänen ensimmäinen ympäristökirjansa, *The Problems of Chemicals in Food*, ilmestyi vuonna 1952. Seuraava, teemaltaan laajempi kirja *Our Synthetic Environment* julkaistiin samana vuonna kuin Rachel Carsonin kirja. Bookchin osallistui aktiivisesti 1960- ja 1970-lukujen ympäristöliikkeiden – mm. Uuden Englannin ydinvoimanvastaisen liikkeen – toimintaan.²⁰ Vuonna 1982 hän julkaisi pääteoksensa *The Ecology of Freedom, The Emergence and Dissolution of Hierarchy*²¹, joka on ihmisten ja luonnon alistamisen yhteyksiä käsittelevä laaja filosofis-historiallinen synteesi.

Edellä mainittujen teosten lisäksi Bookchin on julkaissut suuren määrän muita kirjoja ja artikkeleita, jotka käsittelevä ympäristöfilosofiaa, yhteiskuntateoriaa ja ajankohtaisia kiistakysymyksiä. Hän on myös kirjoittanut laajan neljäosaisen Euroopan ja Pohjois-Amerikan vallankumousten historian *The Third Revolution*²². Yleensä hyvin poleemisella tyyllillä kirjoittava Bookchin on radikaali ajattelija, joka on muuttanut näkemyksiään vuosikymmenten kuluessa. Niinpä hän kohtaa sekä suurta ihailua että täydellistä vaikenemista ja voimakasta kritiikkiä²³. Bookchin kuoli 30.7.2006 kotonaan Vermontissa, juuri kun tätä artikkelia viimeisteltiin.

Valtahierarkiat ja vapauden perintö

Bookchinin mukaan yhteiskunnallisten ja ekologisten suhteiden vääristyminen liittyy valtahierarkioiden syntyyn. Varhaisissa *orgaanisissa yhteiskunnissa* niitä ei ollut. Omistusoikeuden sijalla oli nautintaoikeus, *usufruct*. Oikeudenmukaisuusajattelua hallitsi *luovuttamaton minimi (irreducible minimum)*, joka takasi *epätasa-arvoisten tasa-arvon*. Vanhusten epävarman aseman tai jonkin yhteiskunnallisen häiriön seurauksena alkoi alista-

misen voittokulku: ensin syntyivät gerontokratiat ja patriarkaatit, sitten valtiot. Samalla syntyi omistusoikeus ja *muodollisesti tasa-arvoisten epätasa-arvo*.

Vasta valtahierarkioiden myötä syntyi myös ajatus luonnon alistamisesta ja ihmisestä muun luonnon yläpuolella olevana oliona. Vaikka alistaminen ei sinänsä onnistu, sen yrittäminen johtaa ympäristötuhoon. Alistamisen perinnön rinnalla meillä on kuitenkin myös muutostuhojen ja kapinoiden historia, *vapauden perintö* (*legacy of freedom*), josta voimme ammentaa tulevaa hierarkiatonta yhteiskuntaa rakentaessamme.²⁴

Hierarkioiden kehityksen tuhoisuudesta huolimatta Bookchin ei suhtaudu läheskään yhtä kielteisesti eurooppalaisen kulttuurin kehitykseen kuin Kvaløy: hän uskoo historiassa tapahtuneen myös paljon konkreettista edistystä ja vapauden potentiaalin – vaikkei aina aktuaalisen vapauden – kasvaneen.²⁵

Bookchin on Hegelin dialektiikan pohjalta kehittänyt oman *dialektisen naturalisminsa*. Sekä luonnon että ihmiskunnan evoluutiossa mutualismi, kompleksisuus, monimuotoisuus, spontaanisuus tai vapaus ja itseorganisointuminen tai subjektiviteti lisääntyvät. Tai ainakin niiden potentiaalit, joiden realisointiin ihmisten Bookchinin mukaan tulee pyrkiä. Tällä kehityksellä ei ole mitään Hegelin Absoluutin tai Marxin Kommunismien kaltaista päätepistettä.²⁶ Dialektinen ajattelu kuitenkin mahdollistaa ihmisen, yhteiskunnan ja maapallon mahdollisuuksien näkemisen:

”Dialectical reasoning informs all my thinking, that is, reasoning from human potentialities and recognizing that thought can look beyond the existing realities.”²⁷

Juuri dialektisen ajattelun puutteesta Bookchin kritisoi monia muita ajattelijoita, esimerkiksi Habermasia²⁸.

Kumoukselliset kunnat

Vallankumousliikkeiden pyrkimysten ja tilapäisten saavutusten sekä yleisen vapauden perinnön pohjalta Bookchin näkee tulevaisuudessa mahdollisen hierarkiattoman yhteiskunnan pohjautuvan suoraan demokratiaan, joka muistuttaisi muinaisessa Ateenassa vapaiden miesten keskuudessa vallinnutta. Perustana olisivat paikalliset kansalaiskokoukset, joissa jonkin kaupungin, kylän, kaupunginosan tai naapuruston kaikki halukkaat ihmiset päättäisivät sekä poliittisista että taloudellisista asioista.

Nämä ”kunnat” (*municipality*) muodostaisivat alueellisia liittoja eli konfедераatioita, alueelliset liitot puolestaan suuralueen laajuisia liittoja ja niin edelleen aina maailmanlaajuisiin liittoihin saakka. Tässä *libertaarisessa* eli *konfederativisessa munisipalismissa* (eli kommunalismissa) kuntien delegaatit liiton kokouksissa toimisivat sidotun eli imperatiivisen mandaatin pohjalta ja olisivat siis velvoitettuja toimimaan valitsijoidensa näkemysten mukaisesti – toisin kuin nykyvaltioiden kansanedustajat.²⁹

Miten sitten hierarkioiden täyttämistä yhteiskunnista voidaan päästä Bookchinin esittämään ruohonjuuritason

demokratiaan? Koska Bookchin uskoo demokratiaan myös muutosprosessissa, muutos ei voi hänen mukaansa tapahtua, elleivät ihmiset tunne siihen tarvetta. Tuo tarve taas syntyy lähes kokonaan historiallisten voimien vaikutuksesta, esimerkiksi suuren taloudellisen kriisin, yhteiskunnallisen epävakauden tai ekologisen romahduksen seurauksena. Mutta jotta tarve johtaisi myös käytännössä uuden demokraattisen yhteiskunnan rakentamiseen, tarvitaan vallankumouksellisia, käytännön intellektuelleja, jotka voivat valaa ihmisiin toivoa tarjoamalla kokemuksensa ja näkemyksensä ihmisten käyttöön. Tämä puolestaan edellyttää kommunalistisen liikkeen rakentamista tässä ja nyt.³⁰

Libertaarista munisipalismia on Bookchinin mukaan rakennettava tyypillisen aatteellisen liikkeen tavoin lähemmällä liikkeelle opintopiireistä. Kun asian ymmärtäviä ihmisiä on jollakin paikkakunnalla tarpeeksi, opintopiiri muuttuu toimintaryhmäksi, joka ryhtyy erilaisiin munisipalismien ajatusta levittäviin aktioihin, joihin kuuluu myös osallistuminen paikallisiin – mutta vain paikallisiin – vaaleihin. Ryhmä voi organisoida kaikille avoimia kansalaiskokouksia ja haastaa niiden avulla paikallisia valtarakenteita. Nämä kokoukset voivat myös ennakoita tulevaisuutta ja muodostaa alueellisia konfедераatioita.³¹

Bookchinin muutosajatteluun on vaikuttanut hänen paneutumisensa vallankumousten historiaan. Hän on löytänyt useimmista uuden ajan vallankumousproesseista samankaltaisen vaiheen, ’kolmannen vallankumouksen’, jossa ihmiset eivät enää tyydy vallan siirtämiseen eliitiltä toiselle ja ryhtyvät rakentamaan jonkinlaista suoraa demokratiaa. Nämä demokratialiikkeet ovat kuitenkin toistaiseksi kukistuneet. Syyn tähän Bookchin näkee suoran demokratian ajatusta kantaneiden organisaatioiden heikkoudessa tai olemattomuudessa.³²

ARKIPÄIVÄN DIALEKTIikka

Molemmat edellä käsitellyt ajattelijat antavat arvokkaita välineitä suurten ekologis-yhteiskunnallisten muutosten hahmottamiseen. Kuten ilmeisesti kaikesta inhimillisestä ajattelusta, heidän yhteiskuntafilosofiastaan voi löytää myös vakavia ongelmia. Heistä ei – eikä varmaan kenesäkään – ole syytä tehdä uuden muutostuhojen marxeja.

Determinismi vai halkeilu

Kvaløy:n näkemys globaalin yhteiskunnan kehityksestä kohti *Servoglobe*’ia ja romahdusta on liian deterministinen, ja hän antaa tämän hetken muutostuhoille vain sivuosan. Vaikka hän kritisoi voimakkaasti systeemi-teoriaa, hän tuntuu oletavan, että kyberneettinen kuvaus nyky-yhteiskunnista on jollakin tavalla pätevä.

Kvaløy ei näe, että moderni maailma on täynnä halkeamia ja eri suuntiin vetäviä voimia: samat ihmiset sopeutuvat ja kapinoivat, myöntävät ja vastustavat, työskentelevät talouden virallisella ja epävirallisella sektorilla, kartuttavat omaisuuttaan ja nauttivat yhteisvauraudesta ja niin edelleen³³.

Kun tähän yhdistää Kvaløyn oman moniminäteorian, ei ACIDin tuleva haaksirikko näytäkään täydelliseltä epäjatkuvuuskohdalta, vaan piilossa tai takana olleen tulemiselta esiin. Kvaløyn sivuuttama historiallisten vallankumousten kokemus³⁴ ja myös esimerkiksi Argentiinan viime vuosien tapahtumat³⁵ näyttäisivät tukevan tätä näkemystä.

Kvaløy ei pohdi sitä, miksi pyramidiyhteiskuntia ylipäänsä on syntynyt. Hänen terminologiallaan kysymys voi olla siitä, että vain harvat elämänvälttämättömyyksiä yhteiskunnat ovat olleet elämänkasvun yhteiskuntia. Mutta mikä elämänkasvun yhteiskuntien luonteessa estäisi vallan keskittymisprosessien ja sitä tukevien ajatusmuotojen uudelleen kehityksen?

Teknologian poliittisuus

Bookchin selviytyy näistä ongelmista huomattavasti paremmin kuin Kvaløy. Hänen muutosteorianensa on vähemmän deterministinen ja hän on eksplisiittisesti kiinnostunut ihmisten toisenlaista yhteiskunnallista olemista koskevista potentiaaleista, jotka ovat aktualisoituneet historiallisten vallankumousten aikoina. Hänellä on myös vastaus vanhojen yhteiskuntamuotojen uusiutumisen ongelmaan: suoran demokratian institutionalisointi.

Bookchinin yhteiskuntateoriassa on kuitenkin omat suuret ongelmansa. Hänen suoran paikallisdemokratian mallinsa on vaikeasti sovitettavissa ”globaalia liukuhihnaa” varten suunnitellun tuotantoteknologian vaatimuksiin. Tämä ei ole ongelma, jos kyseenalaistaa nykyteknologian rationaalisuuden kuten esimerkiksi Kvaløy tekee. Raskasta tehdastyötä ennen automatisointia tehnyt Bookchin kuitenkin pitää kiinni modernin teknologian edistyksellisyydestä ja torjuu varsinkin 1990-luvun kirjoituksissaan ja puheissaan ajatuksen teknologian poliittisuudesta ja sen kehityksen liittymisestä ihmisten alistamiseen³⁶.

Bookchin projisoi paikallisyhteisökeskeisen tulevaisuudenmallinsa tähän aikaan ja etuoikeuttaa poliittisen toiminnan paikallisella tasolla. Koska vallan äärimmäinen keskittyminen saa muutoksesta kiinnostuneet ihmiset innostumaan useimmiten enemmän valtakunnan ja globaalitason kysymyksistä ja vaikuttamisesta, paikalliseen keskittyminen vaatii Bookchinin teorian omaksumista. Näin liikkeestä tulee intellektuellijohtoinen, ja muutosteoria alkaa muistuttaa leninismää, jota hän on voimakkaasti kritisoinut.³⁷

Pinnalliset liikkeet ja konfliktien dialektiikka

Bookchinin päätyemisellä tähän positioon lienee sama tausta kuin Kvaløyn ACID-determinismillä: vaikka Bookchinin teorian elimellinen osa on ihmisten piilevien potentiaalien toteutuminen järjestelmän kriisien ja vallankumousten aikana, hän ei teoriakehityksensä kiinnittä huomiota ihmisten ja yhteiskunnan halkeamiin ja epäintegroitumiseen järjestelmän toimiessa normaalisti. Kuitenkin juuri näiden halkeamien takia kaiken-

laiset muutosliikkeet saavat uutta merkitystä riippumatta siitä, kuinka reformistisia ne ovat tai kuinka pinnallinen niiden teoriakehitys on.

Muutosliikkeissä ihmisten piilossa olevat puolet ja potentiaalit voivat tulla esiin ja aktualisoitua ainakin osittain. Kuten Kvaløy esittää, liikkeen joutuessa avoimeen konfliktiin tämä toinen ihmisessä ja yhteiskunnassa voi kokea huiman kehitysharpauksen. Vaikka useimmat liikkeet joidenkin hektisten vuosien jälkeen siirtyvät lepotilaan, saavutettu inhimillinen edistys jää elämään potentiaalina. Siksi yhteiskuntamuotomme kriisiytyessä voi löytyä yllättävän paljon syvällisiä näkemyksiä sekä organisointikykyä ja sosiaalisia taitoja omaavia ihmisiä.

Bookchin ja muut ”teoriakuninkaat” voivat siis vetää henkeä. Heidän ja heidän johtamiensa valistusliikkeiden ei tarvitse tehdä kaikkea. Konfliktien dialektiikka hoitaa tehtävästä ainakin puolet.

Viitteet

1. Carson 1963[1962]. Varhaisemmasta ympäristöajattelusta ks. esim. Worster 1979 ja Linse 1986.
2. Käytän tässä kirjoituksessa köyhien maiden liikkeissä yleistyneitä termejä Globaali Pohjoinen/Globaali Etelä, koska ne paremmin kuvaavat nykytilannetta kuin termit teollisuusmaat/kehitysmaat tai ensimmäinen maailma/kolmas maailma.
3. Esimerkiksi Englannin vallankumousajan liikkeiden ja käännteiden vaikutus Thomas Hobbesin filosofiaan on ilmiesvä (ks. esimerkiksi Richard Tuckin johdanto Leviathaniin, Hobbes 1991[1651]), mutta se voidaan jäljittää myös sellaiseen luonnontutkimukseen kuin Isaac Newton, ks. esimerkiksi Berman 1989[1981] ja Wright 1992, 63–72.
4. Käsitelen yhteiskunnallisesti suuntautunutta ympäristöfilosofiaa suhteessa ympäristöfilosofian koko kenttään esseessäni Tammi-lehto 1989. Termiä ’yhteiskuntaekologia’ (*social ecology*) käytetään paitsi viittaamaan nimenomaan Murray Bookchinin ajatteluun myös yleisemmin puhuttaessa yhteiskunnallisesta ympäristöfilosofiasta, ks. esim. Watson 1996 ja Light 1998. Joissakin maissa sillä viitataan ympäristöosiologiaan tai yhteiskuntaan ja ympäristöön liittyvään poikkeittieteelliseen tutkimukseen, esim. Intiassa (Guha 2001[1994]) ja Saksassa (Becker 1997).
5. Tämän kirjoituksen pidemmässä nettiversiossa www.tammilehto.info/ymparistofilosofia.htm tarkastelen näitä kausia ja nykyisin näkyviä merkkejä tilanteen muuttumisesta.
6. Nämä tiedot perustuvat lähteisiin Reed & Rothenberg 1992b ja Kvaløy 2000 sekä keskusteluihini Kvaløyn kanssa vuonna 1988 Oslossa ja hänen tilallaan Sæterengissä lähellä Trondheimia.
7. Hänen tärkein ympäristöfilosofiaa käsittelevä kirjansa on Næss 1976[1973], joka on käännetty ruotsiksi ja englanniksi.
8. Pyramidiyhteiskunta-termi on peräisin yhdysvaltalaiselta polyhistorioitsijalta Lewis Mumfordilta (ks. esim. Mumford 1967 ja Mumford 1970), jota Kvaløy suuresti arvostaa (Kvaløy 1986).
9. Kvaløy 1990b, Kvaløy 1992b, Kvaløy 1992a, Kvaløy 2000.
10. Kvaløy 1990b, Kvaløy 1990a, Kvaløy 1992a.
11. Kvaløy 1992a.
12. Kvaløy 1992a.
13. Kvaløy 1976.
14. Kvaløy 2004[1979], 2460–2478, Kvaløy 1992a.
15. Kvaløy 1992a.
16. Reed & Rothenberg 1992a.
17. Kvaløy 2004[1979], 2062, Reed & Rothenberg 1992a.
18. Reed & Rothenberg 1992b.
19. Reed & Rothenberg 1992a, 150.
20. Bookchin 1999.
21. Bookchin 1982b.

22. Bookchin 1996, Bookchin 1998, Bookchin 2004.
23. Ks. esim. Clark 1990, Light 1998, Watson 1996.
24. Bookchin 1982b.
25. Ks. erityisesti Bookchin 1995.
26. Bookchin 1990c.
27. Bookchin 1999, 347.
28. Bookchin 1982a.
29. Bookchin 1990b, Bookchin 1989, Bookchin 1990a, 179–185, Bookchin 1999, 143–159, Biehl 1998. Janet Biehl on Bookchinin kumppani ja läheinen työtoveri. Hänen näkemyksensä ovat pitkäikäiset samat kuin Bookchinin.
30. Bookchin 1999, 342–346.
31. Bookchin 1999, 335–341.
32. Bookchin 1996, Bookchin 1998.
33. Ks. esim. Holloway 2002, Bennholdt-Thomsen & Mies 1999, Tammilehto 2005.
34. Bookchinin mainitun vallankumoushistorian lisäksi ks. erityisesti Venäjän vallankumouksesta esim. Voline 1990[1947] ja Brinton 1975[1970].
35. Ks. esim. Colectivo Situaciones 2003.
36. Tästä laaja keskustelu Bookchinin ja hänen kriitikoidensa välillä, ks. esim. Watson 1996, Bookchin 1994, Bookchin 1995; teknologian poliittisuudesta yleensä ks. Tammilehto 1998, 48–83.
37. Esim. Bookchin 2004[1971]. Samansuuntaista kritiikkiä: Clark 1998.

Kirjallisuusluettelo

- Becker, Egon (toim.), *Soziale Ökologie und Sustainable Development, Jahrbuch für sozial-ökologische Forschung* 3. Institut für sozial-ökologische Forschung, Frankfurt am Main 1997.
- Bennholdt-Thomsen, Veronika & Maria Mies, *The subsistence perspective, Beyond the globalized economy*. Zed Books, London 1999.
- Berman, Morris, *The Reenchantment of the World*. Bantam, New York 1989[1981].
- Biehl, Janet, *The politics of social ecology, Libertarian municipalism*. Montreal 1998.
- Bookchin, Murray, Finding the Subject: Notes on Whitebook And "Habermas Ltd.". *Telos* no. 50/1982a. http://dwardmac.pitzer.edu/Anarchist_Archives/bookchin/finding.html
- Bookchin, Murray, *The Ecology of Freedom, The Emergence and Dissolution of Hierarchy*. Cheshire, Palo Alto 1982b.
- Bookchin, Murray, Radical Politics in an Era of Advanced Capitalism. *Green Perspectives*, no. 18/1989, s.1-4.
- Bookchin, Murray, *Remaking Society, Pathway to a Green Future*. South End Press, Boston 1990a.
- Bookchin, Murray, The Meaning of Confederalism. *Green Perspectives* no. 20/1990b, s.1-4.
- Bookchin, Murray, *The Philosophy of Social Ecology, Essays on Dialectical Naturalism*. Black Rose Books, Montréal 1990c.
- Bookchin, Murray, History, civilization and progress, Outline for criticism of modern relativism. *Green Perspective* no. 29, 1-4/1994, s.1-4.
- Bookchin, Murray, *Re-enchanting humanity, A defence of human spirit against anti-humanism, misanthropy, mysticism and primitivism*. Cassell, London 1995.
- Bookchin, Murray, *The third revolution: popular movements in the revolutionary era, Volume I*. Cassell, London 1996.
- Bookchin, Murray, *The third revolution: popular movements in the revolutionary era, Volume II*. Cassell, London 1998.
- Bookchin, Murray, *Anarchism, Marxism, and the Future of the Left, Interviews and Essays, 1993-1998*. A.K. Press, Edinburgh 1999.
- Bookchin, Murray, *The third revolution: popular movements in the revolutionary era, Volume III*. Cassell, London 2004.
- Bookchin, Murray, *Listen, Marxist!*. Teoksessa *Post Scarcity Anarchism*. AK Press, Oakland 2004[1971]. http://dwardmac.pitzer.edu/Anarchist_Archives/bookchin/listenm.html
- Brinton, Maurice, *The Bolsheviks & Workers' Control 1917 to 1921, The State and Counter-Revolution*. Solidarity ja Black & Red, London & Detroit 1975[1970].
- Carson, Rachel, *Äänetön kevät*. Tammi, Helsinki 1963[1962].

- Clark, John, *Municipal Dreams: A Social Ecological Critique of Bookchin's Politics*. Teoksessa Light, Andrew (toim.), *Social ecology after Bookchin*. Guilford Press, New York 1998.
- Clark, John (toim.), *Renewing the Earth, The Promise of Social Ecology, A celebration of the work of Murray Bookchin*. Merlin, London 1990.
- Colectivo Situaciones, *¡Que se vayan todos!, Krise und Widerstand in Argentinien*. Assoziation A, Berlin 2003.
- Guha, Ramachandra (toim.), *Social Ecology*. Oxford University Press, New Delhi 2001[1994].
- Hobbes, Thomas, *Leviathan*. Cambridge University Press, Cambridge 1991[1651].
- Holloway, John, *Change the World Without Taking Power, The Meaning of Revolution Today*. London 2002.
- Kvaløy, Sigmund, *Økokrise, Natur og menneske, Økofilosofisk fragment*. Tapir, Trondheim 1976.
- Kvaløy, Sigmund, Skrift i grus nr. XVII: Ord fra Lewis Mumford. *Ringen* no. 39:4/1986, s.4-6.
- Kvaløy, Sigmund, Syre, "Det avanserte konkurranse-industrielle dominanssamfunnet". Teoksessa Berthelsen, Øsmund (toim.), *Framtiden for bygdene! Ei artikkelsamling om livsmiljø, jordbruk og bygdesamfunn*. Sogn og Fjordane Forlag, Naustdal 1990a.
- Kvaløy, Sigmund, *Green Philosophy*. Teoksessa Button, John (toim.), *The Green Fuse*. Quartet, London 1990b.
- Kvaløy, Sigmund, *Complexity and time - Breaking the pyramid's reign*. Teoksessa Reed, Peter & D. Rothenberg (toim.), *Wisdom and the Open Air, The Norwegian Roots of Deep Ecology*. University of Minnesota Press, Minnesota 1992a.
- Kvaløy, Sigmund, Inside Nature. *Resurgence* no. 155/1992b, s.10-12.
- Kvaløy, Sigmund, *Gaia versus Servoglobe*. Teoksessa *Festskrift till Verre Sløgdal: I et filosofisk terreng, Filosofisk Instituts publikasjonsserie nr. 43*. NTNU, Trondheim 2000. <http://www.student.kau.se/kurstorg/files/82F319A8055f61FF6DsUr13A3335/Gaiaversus.pdf>
- Kvaløy, Sigmund, *Mangfold og tid, Pyramide-mennesket ved skillevegen: System, frihet eller kaos?*. Tapir Akademisk Forlag, Trondheim 2004[1979].
- Light, Andrew (toim.), *Social ecology after Bookchin*. Guilford Press, New York 1998.
- Linse, Ulrich, *Ökopax und Anarchie, Eine Geschichte der ökologischen Bewegungen in Deutschland*. dtv, München 1986.
- Mumford, Lewis, *The myth of the machine I, Technics and human development*. Harcourt, Brace & World, New York 1967.
- Mumford, Lewis, *The myth of the machine II, The pentagon of power*. Harcourt Brace Jovanovich, San Diego 1970.
- Næss, Arne, *Økologi, Samfunn og Livsstil*. Universitetsforlaget, Oslo 1976[1973].
- Reed, Peter & Rothenberg, D., *Getting our feet wet, A Conversation with Sigmund Kvaløy Sætereng*. Teoksessa Reed, Peter & D. Rothenberg (toim.), *Wisdom and the Open Air, The Norwegian Roots of Deep Ecology*. University of Minnesota Press, Minnesota 1992a.
- Reed, Peter & Rothenberg, D., *Sigmund Kvaløy*. Teoksessa Reed, Peter & D. Rothenberg (toim.), *Wisdom and the Open Air, The Norwegian Roots of Deep Ecology*. University of Minnesota Press, Minnesota 1992b.
- Tammilehto, Olli, Ekofilosofian kolme maailmaa. *Suomi* no. 4-5/1989. <http://tammilehto.info/ef-3-maa.htm>
- Tammilehto, Olli, *Maailman tilan kootut selitykset*. Like, Helsinki 1998.
- Tammilehto, Olli, *Is it Shameful to Be a Revolutionary? Major intentional social changes as a rational political perspective*. <<http://tammilehto.info/majorchange.htm>> 10.4.2006
- Voline, *The Unknown Revolution*. Black Rose Books, Montréal 1990[1947].
- Watson, David, *Beyond Bookchin, Preface for a future social ecology*. Black & Red ja Autonomia, Detroit 1996.
- Worster, Donald, *Nature's Economy, The Roots of Ecology*. Anchor, Garden City 1979.
- Wright, Will, *Wild Knowledge, Science, Language, and Social Life in a Fragile Environment*. University of Minnesota Press, Minneapolis 1992.